

A MAGYAR HADERŐ ELLÁTÓSZOLGÁLATA FEJLŐDÉSÉNEK ISMERTETÉSE A HONFOGLALÁSTÓL AZ I. VILÁGHÁBORÚ VÉGÉIG

DESCRIPTION OF THE HUNGARIAN ARMY'S SERVICES OF SUPPLY FROM THE CONQUEST OF THE CARPATHIAN BASIN TO WORLD WAR I

Jelen publikáció célja a magyar haderő Ellátószolgálatára fejlődésének történelmi bemutatása a honfoglalástól az I. világháború végéig terjedő időszakban. A hadtörténelem eszközeivel első lépésként a honfoglaló magyar törzsek haderejét, a Szent István király nevéhez fűződő magyar katonai rendszer kialakítását ismertetem. Károly Róbert nevéhez a magyar haderő banderiális jellegének kialakítása köthető, melynek bemutatását követően Nagy Lajos király és Hunyadi János haderejét, illetve Mátyás király zsoldos „Fekete sereg”-ét ismertetem. A mohácsi csatától az I. világháború végéig terjedő időszak hadtörténelmének bemutatása során II. Lajos király, az erdélyi fejedelemség, a Rákóczi szabadságharc és az 1848/49-es honvédség továbbá az I. világháború során jellemző ellátási rendszert vázoltam fel.

This publication is aimed at presenting the development of the Services of Supply of the Hungarian Armed Forces from the conquest of the Carpathian Basin (Hungarian term: *Honfoglalás*, literally ‘Occupation of the Homeland’) to the end of World War I. Using the tools of military history, I describe the forces of Hungarian tribes that occupied this territory and development of the Hungarian military system coined by King Saint Stephen. King Charles I (Charles Robert) developed the Hungarian armed forces into a Banderium-based army (Banderium means troops that make up the baronial retinues, i.e. the *bandiera*, originating from the Italian word for flag). Subsequently I also present the armed forces King Louis I, byname Louis the Great, and János Hunyadi as well as the ‘Black Army’ of King Matthias, which consisted of mercenaries. In presentation of the military history of the period ranging from the Battle of Mohács to the end of World War II, I outline the typical supply systems under the reign of King Louis II, in the Principality of Transylvania, during Rákóczi’s War of Independence, during the 1848-49 War of Independence, as well as during World War I.

Jelen publikációmban a magyar haderő fejlődését a honfoglalástól az I. világháború végéig kívánom ismertetni.

A magyar haderő több mint egyezeregyszáz éves története – igazodva hazánk történelmének sajátosságaihoz – több szakaszra bontható, az alábbiak szerint: [1]

- honfoglalástól (896) – a mohácsi csatáig (1526);
- a mohácsi csatától – az I. világháború végéig (1918-ig);
- az I. világháború végétől – a II. világháború végéig (1945-ig);
- a II. világháború végétől napjainkig (1999-ig).

I. A MAGYAR HADERŐ ELLÁTÓSZOLGÁLATÁNAK TÖRTÉNETE A MOHÁCSI CSATÁIG (1526-IG)

HONFOGLALÓ MAGYAR TÖRZSEK

A honfoglaló magyarok hét törzse – jelenlegi történelmi ismereteink szerint – két, összesen 10.000 fős könnyű lovas haderővel rendelkezett. Harci erejüket mutatja, hogy a korabeli európai hatalmak képtelenek voltak őket feltartóztatni.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

BEKES Katalin

Budapest, 2014.
7. évfolyam 2. szám

Kalandozó hadjárataik során eljutottak az Ibériai-félszigetig, ahol még a mórokkal is csatáztak. Legfőbb fegyverzetük a gyors lövéseket lehetővé tevő reflex – más elnevezéssel visszacsapó - íj volt, amivel lóhátról – akár vágta közbe is – rendkívül gyorsan tudtak célozni. Az íjon felül minden katona kopjával és szablyával, fokossal is rendelkezett. A katonák védőeszköze a pajzs, bőrpáncél továbbá a bőrsisak voltak. Lóháton harcoltak, gyalogosaik nem voltak, megbecsülték a távolsági harcot, rohamjaikat – taktikai megfontolások alapján – rendszerint nyílzáporok előzték meg. A kor nyugati keresztényei imádságukba gyakran fogalmazták bele az alábbi kitétel: „A magyarok nyilaitól ments meg Uram minket!” [1]-[2]

A nyugati kalandozások végét a Merseburgi csata továbbá a Lech mezőn történő – utóbb végzetesnek minősített – Augsburgi csata jelentette 955-ben. A magyarok vesztesen kerültek ki a nehézlovasságot felsorakoztató és jól szervezett német csapatokkal szembeni összecsapásból. A németek eddigre már kiismerték a magyarokra jellemző harcmodort, a nomád magyar lovasság támadása ellen kővárakat építettek, melyekkel szemben a magyar harcmodor nem tudott hatékonyan fellépni. [2]

KIRÁLYI HADERŐ, SZENT ISTVÁN KORA

Magyarország közigazgatási rendszerének kialakítása – a végzetes augsburgi csatát követően – Géza fejedelem, majd fia, Szent István király uralkodásának idejére tehető. A magyar haderő kiépítése, a magyar katonai rendszer kialakítása szoros összefüggést mutat a közigazgatási rendszer kialakításának már említett folyamatával.

I. (Szent) István nevéhez fűződik az egyházszerkezet és a vármegyerendszer megszervezése, a stabil pénz veretése, törvénykönyv íratása, uralkodásának fő célja hazánk felzárkóztatása a nyugat-európai országok szokásaihoz. Az egyházszerkezési tevékenységet Géza fejedelem kezdte, azonban fia, István fejezte be. Tíz egyházi központot hozott létre, melyek közül kettő – Esztergom és Kalocsa – érseki rangot kapott. A hittérítés feladata a bencés rendre hárult, jelentős központjaik ebben az időben Pannonhalma, Pécsvárad voltak. A kormányzás alapegységeinek a királyi vármegyék számítottak. [3]

A MAGYAR HADERŐ JELLEMZŐI 1000-TÓL

A honfoglaló és kalandozó magyarságot – több egykorú forrás szerint – nagyfokú kíváncsiság és nyitottság jellemezte a számukra idegen világ dolgai iránt. Laza törzsszövetségi rendszerben éltek, melyben egy időben több etnikum és vallás is megfér egymás mellett. A vezetők azonban felismerték, hogy ha erős, tartós államot kívánnak létrehozni, ahhoz immár egységes ideológia létrehozására van szükség, mely célra a kereszténység látszott a legalkalmasabbnak. Géza fejedelem majd fia, Vajk – későbbi Szent István királyunk – államszervező tevékenysége révén az ezredfordulóra az addigi nomád államalakulat helyén létrejött az immár keresztény Magyar Királyság. Szent István a világi törvények sorozatával nem csak a korábbi gazdasági társadalmi viszonyokat, vallási rendelkezéseivel a belső hitéletet, a vérségi szervezet helyén létrejövő magánbirtoklási rendszer nyomán a hadügyi viszonyokat is megváltoztatta. A királyság külső és belső védelmét – mind az országon belül mind a gyepűvonalon – az ekkor még többségükben földből épült várak biztosították, melyek alapját képezték a katonai szervezetnek. A harcos jobbgátság falvait a király szolgálatára rendelte, száz háztartásból álló egységre osztva azokat, mely tény egyúttal magyaráztatul szolgál a század, mint katonai fogalom eredetére is. Utóbbiakkal az ispánnak vagy várísvánnak nevezett királyi tisztségviselő rendelkezett. [4]

Fegyverzet és felszerelés, fegyvernemi megoszlás terén mind Géza fejedelem mind István király hadseregében keveredést mutattak a régebbi és a nyugat-európai minta alapján átvett hadelemek és harcformák. Az uralkodó kíséretében egyre nagyobb számban jelentek meg a páncélos, sváb, itáliai, orosz-varég, lengyel továbbá bajor urak is, akik megtartották a korábbi vágázó-nyilázó haditaktikát, más harcászati gyakorlatot követtek. Szent István király hadseregének pontos létszámát nem ismerjük, a katonai eredmények alapján azonban a nehéz- és könnyűlovasságot egyaránt

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

BEKES Katalin

Budapest, 2014.
7. évfolyam 2. szám

tartalmazó, kor színvonalának megfelelő haderőt képviselt az akkori Európában. Utóbbi tényt erősíti az is, hogy 1030-ban – hódító szándékkal érkező – II. Konrád német-római császár két erős seregét is fel tudta morzsolni, majd a sereg maradványait üldözve a magyar sereg Bécsbe is benyomult. [4]

A MAGYAR HADERŐ BANDERIÁLIS JELLEGÉNEK KIALAKULÁSA – KÁROLY RÓBERT

A magyar haderő banderiális rendszerének kialakítása, a bandériumok törvénybe foglalása Károly Róbert nevéhez fűződik, aki a hozzá hű főúri réteget magánérő kiállítására kötelezte. A bandériumok az egyes nagy jövedelmű feudális főurak – zászlósúruk, később elterjedt kifejezéssel bárók – és a legfőbb egyházi méltóságok által megszervezett, illetve az ő zászlóik alatt hadba vonuló katonai egységeket jelentették. A bandériumok tagjai a katonáskodást nem életvitelszerűen űzték, szolgálatuk végeztével visszatértek korábbi foglalkozásukhoz. Károly Róbert egy-egy bandérium létszámát 50 főben határozta meg, uralkodói hatalmának érvényesítésére teljes mértékben ezen magánhadseregekre támaszkodott, zsoldosok segítségét csak szükség esetén vette igénybe, [5]

ZSOLDOS HADERŐ ALKALMAZÁSA

A XIV. század folyamán a magyar haderőben új ellátási ágazatként jelent meg a tüzelőveg és a lőszerszállítás, amelyet a király biztosított. A városokra hárult a feladat, hogy az ágyúk személyzetét és a lőszerellátást biztosítsák. Ugyanezen időszakokra tehető – igaz, teljes mértékben csak a XV. században bontakozott ki – a zsoldos haderő alkalmazása. [1]

NAGY LAJOS KIRÁLY – NÁPOLYI HADJÁRAT (1350)

Károly Róbert 1342-ben bekövetkezett halálakor erős, szilárdnak tekinthető birodalmat hagyott fiára, Lajosra. Az új uralkodó jelentős reformot hajtott végre a hivatalszervezetben: felülvizsgálta a hiteles helyek működését, megszüntette a gyűrüspeccsrel rendelkező helyeket. Nagy Lajos uralkodása alatt teljesedett ki és szilárdult meg a Károly Róbert által alapított új arisztokrácia, mely immár nem nemzetségi, hanem hivatali alapon nyugodott. Tagjai hivataluk betöltésével váltak jogosulttá a nem adományozható és nem öröklődő birtokra – honor – melyet a király bármikor visszavehetett. A megadományozott általában a királyi udvarban tartózkodott, birtokának irányítását ispánjára bízta, aki egyúttal a birtok jövedelméből is részesült. A honor-rendszer majd csak Zsigmond trónra kerülésével, 1387-ben szűnik meg hazánkban, aki ismét öröklődő birtokokat adományozott híveinek. [7]

Az önmagát lovagkirálynak tartó Nagy Lajos uralkodásának középpontjában a hadakozás állt, mely szinte egész életét végigkíséri. Hadjárataiban rendszerint személyesen is részt vett, példaképének Nagy Sándort és Szent Lászlót tekintette. Velencével folyamatos háborús viszonyban állt a dalmát városok birtoklása miatt, Nápoly elleni hadjáratait öccse, András meggyilkolása váltotta ki. A nápolyi trón megszerzésére kezdetben diplomáciai lépéseket tett, melyek sikertelensége vezetett az első – 1347-1348 között zajló – illetve az 1350-ben folytatott második nápolyi hadjárat megindításhoz. A két ország szövetségével erős közép-európai hatalom jöhetett volna létre, ennek létrejöttét azonban maga a pápa sem szorgalmazta, így a nápolyi hadjáratok eredménytelenek maradtak. [7]

Nagy Lajos uralkodása alatt a 30-50 ezer fős haderőt nagy számú nehéz páncélos, 4-5 ezer fő gyalogos zsoldos katonára alkotta. A magyar haderő történetében első alkalommal alkalmaztak lövegeket – bombardiákat – melyek lögyorsasága 15-20 lövés volt naponta. [1]

HUNYADI JÁNOS HADEREJE

A kitűnő, három-négy nyelvet beszélő katona, aki a tudós Vitéz Jánossal barátkozott, ő maga magyar nemesnek, később magyar főúrnak tartotta magát. Zsigmond az erdélyi Hunyad várát adományozta neki – innen eredeztethető a Hunyadi név a hozzá tartozó uradalmakkal együtt. Szláv neve Ugrin Jankó vagy Szibinyanim Jankó, Magyarországon sokan Oláh

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

BEKES Katalin

Budapest, 2014.
7. évfolyam 2. szám

Jánosnak nevezték. Az egyre növekvő, Kárpát-medencét érintő török betörések ellen harcoló katona öccsével együtt az Al-Duna vaskapui szakaszát védte, az itt elért sikerei hatására lett Szörényi bán és – a későbbi birtokadományoknak köszönhetően – több mint 4 millió hold ura. Összes javait a török visszaverésére fordította. Hadseregét huszita zsoldosok, személyes hívei, rokonai és köznemesi familiárisai alkották. Első nagy győzelmét a török ellen 1441-ben aratta, ekkor tette meg a király Erdély vajdájának, majd ezt követően 1442-ben Gyulafehérvár közelében ismételt győzelmet aratott a törökök felett. [8]

Hunyadi János 1443-ban látta elérkezettnek az időt a török elleni legnagyobb szabású támadó hadjárat megindításához. Fő célja ekkor már a török kiűzése egész Európából, mely cél érdekében mintegy 35 ezer fő – cseh, lengyel, német és francia önkéntesekből és Hunyadi, valamint Brankovics György szerb fejedelem katonából álló – haddal indított támadást. A haderő eljutott a Balkán-hegységig, azonban Drinápolyt – az elviselhetetlenül hideggé váló időjárás és az akadozó élelmiszerellátás miatt – már nem tudták bevenni. A szultán végül igen kedvező békeajánlatot tett, amit Ulászló elfogadott, ennek a megállapodásnak az eredménye az 1444 júniusában elfogadott, 10 évre szóló béke a szultántól. [8]

Hunyadi János hadseregének létszáma 30-60 ezer főre tehető, fő erejét – az elsősorban saját bandériumaiból alakított-páncélos lovasság képezte. Zsoldos katonáinak száma 7 ezer főt tett ki. [1]

MÁTYÁS KIRÁLY – ZSOLDOS „FEKETE SEREG” (1490)

A magyar történelemírás egyik legnagyobb alakja, hivatalosan I. Mátyás zsoldos „Fekete” seregének alapjait Giskra-féle zsoldos csapatok képezték, melyeket az uralkodó immár állandó jelleggel fogadott a zsoldjába. A fekete harcosokat Mátyás eleinte a török hadszíntérre szánta, azonban – miután itt 80-100-150 ezres létszámú ellenféllel kellett felvenni a küzdelmet – szükségessé vált a nemzeti hadsereg minél nagyobb mértékben történő felállítása is a hadszíntéren. Az 1463. évi tolnai országgyűlés továbbá a budai országgyűlés teremtette meg az alapját mind a személyi állomány, mind a pénzmegajánlás tekintetében annak, hogy a délvidéken megalakulhasson a király egységes és közvetlen parancsnoksága alatt álló, 80-100 ezer főnyi hadsereg jöhessen létre. A sereg túlnyomórészt magyarokból, néhány ezer főnyi idegen, főleg cseh zsoldosból és ennél jóval kevesebb rác nemzetiségű katonából tevődhetett össze. A török veszedelem ekkor azonban még nem érintette közvetlenül hazánkat, s míg a nemzeti hadsereg nagy része visszatért rendes békefoglalkozásához, a Giskráék hada továbbra is fegyver alatt maradt, a király megbízható és parancsait ellenvetés nélkül teljesítő haderőként. [9]

Mátyás az ország legelső főtisztviselőinek meghatározott évi pénzbeli illetményt adott, melynek fejében azok kötelesek voltak meghatározott számú nehéz- illetve könnyű fegyverest állandóan hadra készen tartani, illetve a királyt minden hadjáratára elkísérni. Legjelentősebb tiszti bandériummal a nádor, az országbíró, az erdélyi vajda, a temesi és székely gróf, valamint a horvát-, tótországi bán rendelkezett, akik vállalták, hogy a király hívó szavára a lehető leggyorsabban megjelennek hadaikkal a táborban. [9]

II. A MAGYAR HADERŐ ELLÁTÓSZOLGÁLATÁNAK FEJLŐDÉSE A MOHÁCSI CSATÁTÓL AZ I. VILÁGHÁBORÚ VÉGÉIG

II. LAJOS KIRÁLY, MOHÁCSI CSATA (1526)

A Jagelló-házból származó magyar és cseh királyi herceg, II. Ulászló egyetlen fia a török hódoltság előtti utolsó olyan magyar királyunk, aki az egész középkori Magyar Királyság felett uralkodott. Az 1526-os mohácsi csatából menekülve elvesztette életét, ez ekkor, 1526. augusztus 29-én lezajlott ütközet a magyar történelem egyik legtragikusabb vereségének tekinthető, melynek során a mintegy 24.500 fős magyar haderőnek legalább a háromnegyede megsemmisült. A csatavesztés a nemesség és a főpapság számára is tragikus következménnyel járt: 16 zászlósúr, 5 püspök, Szalkai

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

BEKES Katalin

Budapest, 2014.
7. évfolyam 2. szám

László esztergomi érsek, illetve maga a király is elesett az ütközetben. II. Lajos király halálával a katonai vereség mellett egyúttal az állam is összeomlott, a királynak nem volt – még életében – kijelölt utódja, akivel Szulejmán tárgyalásokat folytathatott volna. A két jelölt – Ferdinánd és Szapolyai – révén azonban később évtizedes harc indult meg a magyar trónért, a belső küzdelem pedig kiszolgáltatatta hazánkat a szultánnak. Mohács elsősorban a körülmények összejárásának folytán lett – Kisfaludy Károly szavaival élve – „nemzeti nagylétünk temetője”. [10] – [11]

Szulejmán még napokig várta a főszereg érkezését a mohácsi síkon, ugyanis nem hitte el, hogy az egykori rettegett ellenfél, Magyarország csak ennyi erőt tudott ellene felmutatni, s nem tudott Lajos király haláláról sem, akit feltehetően hűbéri sorba akart kényszeríteni, hogy ezt követően megindulhasson a Habsburgok ellen. Szeptember elején a szultáni had elfoglalta, majd felégette Budát és Pestet, majd visszatért az Oszmán Birodalomba. Augusztus 29-e hazánk történelmének egyik letragikusabb dátuma, a törökök számára azonban szerencsenap lett, mivel korábban Nándorfehérvár elfoglalása is erre a dátumra esett. Nem lehet véletlen az sem, hogy 15 évvel később, 1541-ben Buda – csellel történő – elfoglalását ugyancsak augusztus 29-én hajtották végre, ami hazánk számára a 145 éven keresztül tartó török hódoltság kezdetét is jelentette egyben, mely alatt az ország három különböző részre szakadt. [11]

A magyar haderő jogutódjának a Szapolyai által uralt keleti országrész, majd 1541-1695 között az erdélyi fejedelemség, az ország teljes Habsburg megszállása után pedig a II. Rákóczi Ferenc által (1703-1711) között vezetett szabadságharc hadereje és az 1848-1849-es évi forradalom és szabadságharc hadereje, a honvédsereg tekinthető. [1]

ERDÉLYI FEJEDELEMSÉG HADEREJE

Az erdélyi fejedelemség hadereje – a korábbi magyar hagyományoknak megfelelően – fő fegyvernemként lovasságból, gyalogságból, várkatonaságból állt. A haderő nagysága Báthory István fejedelemsége idején 1570 körül 20-25 ezer fő, míg Bethlen Gábor idejében 1620 körül csak 10-15 ezer főt tett ki. [1]

BOCSKAI HADEREJÉNEK JELLEMZŐJE

Bocskai István, Bihar vármegye főispánja, 1605 és 1606 között Erdély fejedelme, jelentős szerepet játszott a reformációban. Báthory Zsigmond 1588-ban nagykorúvá nyilvánítását követően az ifjú fejedelem – főleg Bocskai és Alfonso Carillo jezsuita atya hatására – változtatott Erdély addigi politikáján: hátat fordított a törököknek, s házassága révén pedig – feleségül vette Mária Krisztián Habsburg hercegnőt – megerősítette csatlakozását a törökellenes keresztény táborhoz. Bocskai – ellentétben a Báthoryakkal - támogatta a fejedelem külpolitikájának változtatását, ezért Zsigmond a nagybátyját a leváltott Báthory István helyére 1592. május 1-jén Várad főkapitányának nevezte ki. A kinevezéssel Bocskai lényegében az egész Partium ura lett, azaz az ország legfontosabb katonai tisztségét birtokolta. Unokabátyja, Báthory Zsigmond fejedelem nevében Bocskai kötötte meg a török elleni szövetséget II. Rudolf császárral 1595-ben. Bocskai a fejedelem fő támasza volt a törökkel való szakítást ellenző politikai párt megtörésében is. 1595-ben Bocskai fővezérlete alatt az erdélyi havasalföldi haderő Gyurgyevónál nagy győzelmet aratott a török seregen. Az ígért császári segítség elmaradása miatt azonban Erdély egymaga nem tudott ellenállni a török erejének. Báthory lemondott, az erdélyi fejedelemség területe harcok helyszínévé vált és szinte teljesen elpusztult. [12]

BETHLEN GÁBOR (1620-1621)

Bethlen Gábor a 17. századi magyar történelem egyik legjelentősebb személyisége, akit I. Gábor néven magyar királynak is választottak. Pályája kezdetén híven szolgálta Báthory Zsigmondot, Székely Mózes, Bocskai Istvánt és Báthory Gábort. Uralkodása során Erdély helyzete megszilárdult, az ország gazdasága és kulturális élete egyaránt fejlődésnek indult – ennek az időszaknak utóbb elterjedt megnevezése „Erdély aranykora” lett. [13]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

BEKES Katalin

Budapest, 2014.
7. évfolyam 2. szám

Bethlen Gábornak II. Ferdinánd ellen viselt hadjárataiban nagyszabású döntő csaták vagy ütközetek nem fordultak elő, a hadműveletek és harcok a portyázó hadviselés jellegével bírtak. Az általa indított háborúk közül a II. Ferdinánd magyar király és római császár ellen viseltek tekinthetők a legfontosabbnak. Bethlen Gábor hadereje lovasságból, gyalogságból és tüzérségből állt. A lovasság lőfegyvere a kopja, kard, tör és pisztoly voltak, a gyalogság puskával és karddal rendelkezett. A tüzérség Bethlen idejében még kezdőkorát élte, a kisebb-nagyobb űrmértékű lövegek – ágyúk, tüzes szerszám, lövészerszám – kezelése nehézkes, hordtávjuk csekély volt, tovaszállításuk szintén gondot okozott. Az ágyúkat nem csak lovak, de ha a szükség úgy kívánta, ökrök által is vontatták. A csapatok élelmi készletét vonatjárműveken szállították, melyek sajátossága, hogy e járműveket is ökrökkel fogatolták, így a vonatoszlop nagymértékben megnehezítette a sereg mozgását. Bethlen Gábor 1623. július 25-én kiadott hadfőlkelési parancsa szerint 20 gyalog vagy 20 lovas legényhez egy hatökrű, élelemmel megrakott szekeret kellett kiállítani. Számítások szerint, ha 1.000 emberre 50 ökrös szekér jutott, egy ilyen előfogatot – beleértve a térközöket – 20 lépéssel számítunk, 1.000 lépés hosszú vonatoszlopot nyerünk. A vonat nagysága és nehézkes volta ellenére Bethlen Gábor hadműveleteit gyorsan és meglepően intézte, mely csak a vonatjárművek visszahagyása révén vált lehetővé. A harcoló csapatok élelmiszerekről való ellátásáról a megyéknek, városoknak, illetve a közigazgatási hatóságoknak kellett gondoskodniuk, mialatt a vonat lassan követte a sereget. [14]

I. RÁKÓCZI GYÖRGY (1630-1648)

Felsővadászi I. Öreg Rákóczi György 1630-tól egészen 1648-ban bekövetkezett haláláig Erdély fejedelme. Uralkodása alatt Erdély mind gazdaságilag, mind politikailag is megerősödött. [15]

I. Rákóczi György igyekezett követni Bethlen Gábor bel-, és gazdaságpolitikáját, azon csak kisebb mértékben módosított azzal, hogy szigorúbban ellenőrzött minden tételt. A várakban nagy élelmiszer és municiótartalékokat halmozott fel, mint ahogy saját sárospataki családi tárházában nagy mennyiségű pénzüsszeget gyűjtött össze. Uralma alatt – az erdélyi várak jó állapotának, a saját öntőműhelyben előállított ágyúknak, a bármikor hadra fogható ütőképes seregnek – uralma alatt elkerülték Erdélyt a pusztító idegen hadak. Rákóczi mind a törökkel, mind a némettel szemben erős állást foglalhatott. Moldva és Havasalföld szinte hűbéresei lettek a fejedelemnek. Erős kálvinista hite ellenére tanácsosait – hasonlóan Bethlen Gáborhoz – nem vallási szempontok alapján választotta meg, a kálvinistákon kívül a katolikusok és az unitáriusok szolgálataira egyaránt igényt tartott. [16]

II. RÁKÓCZI GYÖRGY

Rákóczi Györgynek és feleségének, Lórántffy Zsuzsannának két fia született, György és Zsigmond. Közülük az idősebbet – II. Rákóczi Györgyöt – már alig 17 éves korában megtette az Erdély kapujának tartott Várad kapitányának, majd 1640-ben már Bihar vármegye főispáni tisztére is kinevezte. György részére szép utasítást írt, hogy „el tudjon annyi bonyodalom közt igazodni”, továbbá „két szomszédság, ez török és német közt vagyon, az első igen hatalmas, a másik igen praktikus” – mindezen gondolatok írásba foglalása a fejedelmek instrukciójának is tekinthető. [16]

A RÁKÓCZI SZABADSÁGHARC HADEREJÉNEK ELLÁTÁSI RENDSZERE

A 17-18. század függetlenségi mozgalmainak, Thököly Imre és II. Rákóczi Ferenc (1703-1711) fejedelemségének katonáit kurucoknak nevezték. A huszárság történetében a kurucok egy átmeneti időszakot jelentenek, mely időszak alatt a huszár fő fegyvere a kopja helyett a kard lesz, amikor a hadviselés során már szabályos egyenruhát viselnek a harcoló katonák, de mindezt még nem a császári-királyi hadsereg soraiban. A kopjás huszárok szervezeti formája a gyakran 50 főt is kitevő század – kompánia, zászló – volt, ennél nagyobb csapat ritkán teljesített szolgálatot a végvárakban. Századerejű egységgel a megyei és főúri bandériumok lovassága, továbbá az erdélyi fejedelmek lovaspuskásai rendelkez-

tek. Az 1660-as évektől kezdődően – a császári hadsereg reformjának hatására – a főúri családok szervezetek egy-egy lovasezredet. II. Rákóczi Ferenc már teljes mértékben ezt az elvet követve szervezte lovasságát. [17]

A kuruc kor huszárezredeit nem zárt alakzatban, hanem századonként – zászlónként – vagy ennél is kisebb portyázó egységekben alkalmazták. Legnagyobb sikereiket az előőrs és utóvég szolgálat, felderítés, rajtaütés, zsákmány- és fogolyszerzés, éjszakai harc továbbá az ellenség háta mögött végrehajtott több száz kilométeres menetek során érték el. [17]

A haderő ellátásának biztosítására gazdasági hivatalt, comissariatust hoztak létre, amelynek élén a főhadbiztos állt. Mellette szakági felelősként fizető, élelmező, ruházati, fegyverzeti hadbiztosok teljesítettek szolgálatot. Az ellátás végrehajtását – különösen az élelmezés terén – a kerületi főkapitányságokhoz tartozó főhadbiztosok irányították, akiknek alárendeltségébe a ruházati hadbiztos és a pénztáros tartoztak. A csapatoknál az ellátást a törzsekbe szervezett szállásmester, élelmezőmester, számvevők továbbá szekérmester intézték. [1]

1848/49-ES HONVÉDSEREG ELLÁTÁSI RENDSZERE

Az 1848. március 15-ei forradalom hatására az Országgyűlés által elfogadott – úgynevezett áprilisi – törvények között szerepelt a XXII. törvénycikk, mely a Nemzeti Őrsereg létrehozását rendelte el. Hivatkozott törvénycikk alapján „a közcsend és belbéke biztosítása” céljából nemzeti őrsereg, ezen belül nemzetőr zászlóaljok létrehozására került sor, melyek keretében az egyes zászlóaljok szervezetébe 4 század tartozott. A zászlóaljtörzsből – az ellátás kérdéseivel – a fegyvergondnok és a főorvos, a lovasosztálynál pedig a főbaromorvos foglalkozott. A századok állományába sebészorvos, illetve baromorvos tartozott. [1]

A hadsereg ruházati ellátását kezdetben – központilag kiadott anyagból – helyi mesteremberek végezték, a hetenkénti 4.000 rend gyártását 1849. elején sikerült megszervezni. Az Országgyűlés által létrehozott Ruházati Bizottmány feladata a ruházati ellátás legfelsőbb szintű irányítása volt, melynek keretében a hadseregek között mozgóraktárak telepítésére került sor. [1]

A gyógyszerellátás biztosítása érdekében 1848 nyarán gyógyszergyárat létesítettek, amelyet 1849. elején Debrecenbe telepítettek át. 1849 tavaszán már az egyes hadseregek is rendelkeztek gyógyszerári részlegekkel. A szabadságharc ideje alatt a csapatok ellátása élelmezés és ruházat terén kielégítő volt. Az első problémák a fegyverellátás területén jelentkeztek. Az előrenyomuló osztrák és orosz haderő révén 1849 júliusától a honvédsereg ellátási lehetőségei jelentősen korlátozódtak. A honvédsereg vereségéhez a Szabadságharc utolsó – a szőregi és temesvári – csatájában a tüzelőszerszám hiánya jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a harcokból a honvédsereg vesztesésként került ki. [1]

A MAGYAR HONVÉDSÉG ELLÁTÁSI RENDSZERE AZ I. VILÁGHÁBORÚ VÉGÉIG

A szabadságharc leverése után 1849-1967. között a magyar fiatalokat az osztrák császári haderőbe sorozták be, így magyar honvédségről csak az 1867. évi kiegyezéstől beszélhetünk. Az 1867. évi kiegyezésről szóló XII. törvénycikk tartalma szerint a közös védelem eszköze a közös hadsereg, amelyet „császári és királyi hadseregnek”, a nép nyelvén K-n-K-nak neveztek. Hivatkozott alaptörvény alapján került elfogadásra az 1868. évi XIL. törvénycikk, mely szerint az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje a közös hadsereg mellett a magyar honvédségből, az osztrák Landwehrtől és a haditengerészetből tevődött össze. A sajátos helyzet következtében háború esetén a magyar honvédség legfeljebb gyalog és lovashadosztályokkal rendelkezett, amelyeket háborús helyzet fennállása esetén a közös haderő vezetése alatt álló hadtestekbe, hadseregekbe osztottak be. [1]

Az I. világháború kirobbanásának előzménye Ferenc Ferdinánd osztrák-magyar trónörökös és feleségének meggyilkolása, melyet egy szerb terrorista hajtott végre Szarajevóban 1914. június 28-án. A merényletet követő egy hónap múlva a Monarchia hadat üzent Szerbiának, majd augusztus elején az európai nagyhatalmak sorra beléptek a hadat viselők

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

BEKES Katalin

Budapest, 2014.
7. évfolyam 2. szám

táborába. A szembenálló feleket egyfelől az Osztrák-Magyar Monarchia és Németország, majd a később hozzájuk csatlakozó Törökország és Bulgária, másfelől az antant hatalmak – Franciaország, Nagy-Britannia, Oroszország – képezték. A Monarchia hadserege – kellő felkészülés hiányában – német segítséggel tudta csak kiszorítani az 1914-15-ben az országba benyomuló oroszokat, majd ezt követően az 1916-ban Erdélybe betörő románokat is. Az 1916. év végén – 68 év uralkodás után – elhunyt Ferenc József, utóda, IV. Károly különbéke kötésére irányuló kísérletei kudarcot vallottak. 1918-ban béketüntetések, katonalázadások, tömeges mértékben megnyilvánuló dezertálások jelezték a lakosság fokozódó ellenállását a háborúval szemben. A központi hatalmak 1918 nyarán és őszén valamennyi fronton súlyos vereséget szenvedtek, a Monarchia felbomlásának folyamata október végére bontakozott ki. Ekkor, azaz 1918. október végén Bécsben és Budapesten egyaránt győzött a polgári-demokratikus forradalom, majd november 3-án Padovában fegyverszüneti megállapodás aláírására került sor. A vesztes háború lezárása egyben a történelmi Magyarország végét is jelentette. [18]

Az I. világháború óriási élőerő, eszköz és anyagfelhasználással járt. Az olasz fronton a 7. isonzói csatában 1916-ban egy gyalogos katona naponta 32, míg egy géppuskás 1.550 töltényt lőtt ki. Az élelmezés terén is jelentős problémák merültek fel, a második Piave-i csatában – 1918. október 24-től – már valósággal éheztek a csapatok, napi szinten a 700 gramm kenyér helyett már csak 500 grammot, 400 gramm hús helyett csak 100 grammot kaptak. [1]

ÖSSZEFOGLALÁS

Jelen publikáció fő célkitűzéseként a magyar haderő több mint 1100 éves történelmének a hadtörténelem eszköztárával történő bemutatását, fejlődésének áttekintő jellegű ismertetését jelöltem meg. A honfoglalástól az I. világháború végéig terjedő időszak bemutatása során első lépésként a honfoglaló magyar törzsek, majd Szent István király haderejének ismertetését végeztem el, ezt követően – igazodva hazánk történelmi korszakaihoz – kronológiai sorrendben a magyar haderő banderális jellegének kialakulását, majd a későbbi korokban – elsősorban Mátyás király uralkodása alatt – a zsoldos haderő kialakulását mutattam be. Az erdélyi fejedelemség haderejének ismertetése, majd a Rákóczi szabadságharc, a kuruc kor, illetve az 1848/49-es honvédsereg, továbbá az I. világháború során a Magyar Honvédség szervezetén belül alkalmazott ellátási rendszer általam történő ismertetése is fent meghatározott célt szolgáltatta.

Kulcsszavak: honfoglaló magyar törzsek, Szent István, királyi haderő, Károly Róbert, magyar haderő banderális jellege, zsoldos haderő, Nagy Lajos király, nápolyi hadjárat, Hunyadi János hadereje, Mátyás király, zsoldos „Fekete sereg”, II. Lajos király, mohácsi csata, Erdélyi fejedelemség hadereje, Bocskai István, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György, Rákóczi szabadságharc, 1848/49-es honvédség ellátási rendszere, a Magyar Honvédség ellátási rendszere az I. világháború végéig

Keywords: conquering Hungarian tribes, King Saint Stephen, royal army, Charles Robert, Banderium-based Hungarian forces, mercenary forces, Louis the Great, Neapolitan campaign, János Hunyadi's forces, King Matthias, mercenary Black Army, King Louis II, Battle of Mohács, army of the Principality of Transylvania, István Bocskai, Gábor Bethlen, György Rákóczi I, Rákóczi's War of Independence, supply system of the 1848-49 army, supply system of the Hungarian Army until the end World War I

FORRÁSJEGYZÉK

[1] Dr. Báthly Sándor – dr. Csabai Károly: A katonai logisztika szervezeti fejlődése (tanulmány) Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Logisztika tanszék Budapest 2004

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

BEKES Katalin

Budapest, 2014.
7. évfolyam 2. szám

- [2] http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_hadtortenelem (2014.06.27. 05:04)
- [3] http://hu.wikipedia.org/wiki/A_kozepkori_Magyar_Kiralysag_tortenete (2014.06.23. 22:52)
- [4] http://crowland.uw.hu/images/csata/1000_ev.html (2014.06.15. 08:06)
- [5] http://hu.wikipedia.org/wiki/Banderi%C3%A1lis_hadsereg (2014.06.15. 18:0)
- [6] <http://www.historia.hu/userfiles/files/2008-10/Veszpremy.pdf> (2014.06.15. 19:01)
- [7] http://magyartortenelem.blog.hu/2009/01/26/i_nagy_lajos_uralkodasa_1342_1382 (2014.06.06. 05:06)
- [8] <http://erettségi.org/hunyadi-ianos/> (2014.06.01. 12:52)
- [9] <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0011/880.html> (2014.06.27. 05:06)
- [10] http://hu.wikipedia.org/wiki/II._Lajos_magyar_kiraly (2014.06.27. 05:06)
- [11] http://www.rubicon.hu/magyar/oldal/1526_augusztus_29_a_mohacsi_csata/ (2014.06.27. 05:08)
- [12] http://hu.wikipedia.org/wiki/Bocskai_Istvtvan (2014.06.27. 06:08:12)
- [13] http://hu.wikipedia.org/wiki/Bethlen_Gabor (2014.06.27. 08:11)
- [14] <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0015/1271.html> (2014.06.27. 05:43)
- [15] http://hu.wikipedia.org/wiki/I._Rákóczi_György (2014.06.27. 05:54)
- [16] <http://tortenelemklub.com/magyar-tori/397-erdely-tortenete-1630-1660-kozt-I-II.rakoczi-Gyorgy> (2014.06.25. 16:52)
- [17] <http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/huszartortenelem/1703-1711-a-rakoczi-szabadsagharc-lovassaga/1703-1711-a-rakoczi-szabadsagharc-lovassaga>
- [18] http://www.enc.hu/1enciklopedia/fogalmi/torttud_magy/mo_lvh.htm